

STANOVISKO ČOSIV K AKTUÁLNÍ SITUACI VE ŠKOLÁCH V OBLASTI DUŠEVNÍHO ZDRAVÍ

Situace ve školách je vážná. Pandemie, opakované uzavírky škol, karantény a stále nejistá a proměnlivá situace mají negativní dopady na duševní zdraví a celkový wellbeing dětí. Ohrožené jsou zejména různě znevýhodněné děti, především ty, které nemají podpůrné rodinné prostředí a dobré vztahy ve škole a mimo ni. Krizové služby a ambulance jsou přeplněné. Podle dostupných dat i informací ze škol narůstají **duševní obtíže** dětí a mládeže, **patologické chování** (agrese, šikana, závislostní chování) a **násilí**, výjimkou nejsou ani pokusy a dokonané **sebevraždy dětí**. Všechny děti, zejména však děti ohrožené a znevýhodněné, proto v dnešní době potřebují zvýšenou podporu v psychosociální oblasti.

Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání proto přichází s návrhem následujících opatření.

A) V krátkodobém horizontu:

1. Identifikace dětí a mladistvých ohrožených duševními obtížemi na úrovni školy

Na centrální úrovni metodicky podpořit a vést školy v rozpoznání varovných signálů a identifikaci ohrožení dítěte s cílem včasného zajištění podpory. Každá škola by měla cíleně zvyšovat povědomí svých pedagogických a dalších pracovníků o projevech ohrožení dítěte a postupech zajištění pomoci. Všichni zaměstnanci školy by měli v tomto období cíleně sledovat signály a neobvyklé projevy ze strany dítěte i jeho okolí a při jejich identifikaci podniknout další kroky vedoucí k podpoře a ochraně dítěte. Mezi takové signály patří např. výrazná a opakovaná psychická nepohoda, zjevné zhoršování se v již získaných dovednostech, evidentní neprospívání dítěte nebo sebepoškozování. Zároveň ukotvit povinnost škol průběžně anonymizovaně evidovat výskyt vážných obtíží v oblasti duševního zdraví dětí a mladistvých např. vážné psychické problémy, náhlé změny chování, sebepoškozování a sebevraždy i ve fázi pokusu. K evidenci lze využít systém Inspis ČŠI, prostřednictvím kterého školy povinně evidují úrazy a smrt žáků. Do systému by měl mít přístup krajský metodik prevence a v případě potřeby doporučit škole intervence se strany "krizového týmu".

Čerpat lze z již zpracovaných materiálů, např. *Metodického doporučení ČŠI k náročnému chování dětí a žáků*¹ nebo *aktuálně pilotovaných karet pro včasnou identifikaci ohrožení dítěte KID*.²

2. Využívání třídnických hodin k aktivitám podporujícím duševní zdraví

Z centrální úrovně instruovat základní a střední školy, aby do konce školního roku pravidelně (alespoň jedenkrát za 14 dní) zařazovaly třídnické hodiny, při kterých budou třídní učitelé s žáky realizovat aktivity podporující duševní zdraví (aktivity zaměřené na rozvoj sociálních a emočních dovedností, aktivity podporující společné zážitky žáků atd.).

Čerpat inspiraci lze metodických zdrojů na www.podporainkluze.cz a dále viz odkazy v příloze.

¹ Metodické doporučení ČŠI Přístupy k náročnému chování dětí a žáků ve školách a možnosti jejich řešení: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2021_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/Metodicke-doporuceni_pristupy-k-narocnemu-chovani_11-10-2021.pdf

² Nástroje včasné identifikace ohrožení dítěte: <https://cosiv.cz/cs/ncs/>

3. Informovanost dětí i rodičů o krizových službách a možnostech podpory

Školy by měly sdílet s dětmi i rodiči informace o dostupných krizových a psychologických službách, např. o možnosti využití nejrůznějších linek, (zejm. Linka bezpečí, Linka pro rodinu a školu, psychologická pomoc pedagogům a rodičům Zapojme všechny, web Opatruj.se) a dalších podpůrných služeb. Poradenské pracovníky škol by měli být v aktivním kontaktu s potřebnými žáky i rodinami. Školy by měly o službách svých poradenských pracovníků děti i rodiče pravidelně informovat a potřebné děti a rodiny aktivně oslovovat.

Děti a rodiče je vhodné směřovat přímo do konkrétní služby a informovat je o dostupných možnostech a místech, kde najdou kontakty pomoci pohromadě. Doporučit lze webové stránky Opatruj.se³. Další kontakty jsou souhrnně dostupné na stránkách ČOSIV⁴.

4. Zmapování kontaktů a spolupráce škol s partnery v území

Školy by měly znát své přirozené partnery v území. Na úrovni ORP by měla být školám dostupná mapa kontaktů a služeb, na které se školy mohou obracet. K podpoře ohrožených dětí je třeba využít jak interní kapacity ve školách (pracovníky ŠPP, učitele, asistenty pedagoga, vychovatele), tak přirozené partnery, a služby v území (poradny, krizové služby, linky, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, neformální vzdělávání, IZS, dobrovolníci).

Kontakty na dostupné služby lze najít v online síti služeb MPSV⁵, interaktivním katalogu projektu Právo na dětství⁶ anebo v rozcestníku služeb Mapotic.⁷ Další kontakty pomoci naleznete na stránkách ČOSIV⁸ nebo na webu Opatruj.se.⁹

5. Proškolení jádrového týmu v kraji

V každém kraji proškolení tým odborníků v tématech identifikace dětí v psychosociální zátěži, posilování psychické odolnosti, krizové intervence, psychiatrického minima, trauma respektujícím přístupem, který bude konzultační oporou školám a bude šířit své know-how dále do území. Školení by se měl zúčastnit za každou základní a střední školu jeden zástupce (pracovník školního poradenského pracoviště či jiný pověřený pedagog), zástupci školských poradenských zařízení (PPP, SPC, SVP), sociálních služeb i neformálního vzdělávání. Krajský školský koordinátor prevence by pak v kraji mohl fungovat jako kontaktní pracovník, který školy nasměruje v případě krizových situací na potřebnou včasnou intervenci, přímou péči nebo post péči.

Dvoudenní školení by mělo proběhnout koordinovaně pod záštitou MŠMT v koordinaci s rezorty MZ ČR a MPSV a ve spolupráci s NPI. K tomu ČOSIV nabízí expertní, konzultační i lektorskou spolupráci.

6. Pravidelné intervize

Zajistit pravidelná regionální on-line intervizní setkání pro všechny, kteří pracují s ohroženými dětmi zaměřená na sdílení kazuistik a příkladů z praxe.

Praktickou realizaci zaštití proškolení odborníci z jádrového týmu na krajské úrovni.

³ Kontakty pomoci Opatruj.se: <https://www.opatruj.se/prvni-pomoc>

⁴ Kontakty pomoci ČOSIV: <https://cosiv.cz/cs/2020/11/18/kontakty-pomoci/>

⁵ Síť služeb MPSV: <http://www.pravonadetstvi.cz/dokumenty/analyzy-siti-sluzeb/>

⁶ Právo na dětství: <http://katalog.pravonadetstvi.cz>

⁷ Mapotic: <https://www.mapotic.com/ohrozene-dite>

⁸ Kontakty pomoci ČOSIV: <https://cosiv.cz/cs/2020/11/18/kontakty-pomoci/>

⁹ Kontakty pomoci Opatruj.se: <https://www.opatruj.se/prvni-pomoc>

7. Využití studentů pedagogických fakult k podpoře škol

Ředitelé a učitelé jsou již zcela vyčerpáni zajišťováním výuky v důsledku častého suplování za kolegy, kteří jsou nemocní nebo v karanténě. Studenti pedagogických fakult by měli mít možnost podpořit školy v souvislosti s výukou, doučováním či zajišťováním zájmového vzdělávání.

Praktickou realizaci řešit ve spolupráci MŠMT a vedení pedagogických fakult.

B) Ve střednědobém horizontu:

1. Posílení úvazků odborných pracovníků a zavedení indexového financování

Systémově posilovat úvazky školních metodiků prevence a kapacity školních psychologů, školních speciálních pedagogů a sociálních pedagogů k zajištění dostupné podpory v oblasti duševního zdraví a speciálních vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů. K institucionalizaci a systémovému financování podpůrných profesí přistoupit již od ledna 2023 a přehodnotit původní návrh směrem k větší dostupnosti odborníků i pro menší školy a školy tzv. speciální. Mezi nárokové podpůrné profese zařadit i sociálního pedagoga, který je nezbytnou podporou v komunikaci se žákem a rodinou. Zavést do praxe tzv. indexové financování zohledňující index sociálního znevýhodnění a zátěže v daném území a celkovou míru specifické lokální zátěže pro všechny školy.

2. Alokace prostředků na podporu duševního zdraví z NPO

Z národního plánu obnovy alokovat dostatečné prostředky na podporu duševního zdraví ve školách a na posílení kapacit dětských krizových služeb v sociální oblasti. Národní plán obnovy má za cíl mírnit dopady pandemie COVID 19 na stav obyvatelstva. Stále se však zaměřuje více na budování infrastruktury než na skutečnou podporu konkrétních pandemií ohrožených lidí. Podporu duševního zdraví plán bez ohledu na dostupná data a kritickou situaci ve školách dostatečně nezohledňuje.¹⁰

3. Posílení mezioborové spolupráce a case managementu ve školství

Systémově podporovat mezioborovou spolupráci ve školském prostředí a spolupráci škol s partnery ze sociální a zdravotní oblasti. Zvyšovat kapacity organizací poskytujících krizové a podpůrné sociální služby a kapacity odborných zdravotnických pracovníků. Posilovat kapacity krizových linek a služeb a podpůrných sociálních služeb v oblasti práce s dětmi a s rodinou. Zvýšit povědomí o existenci celonárodních linek fungujících v režimu 24/7, jako např. Linka bezpečí a Linka pro rodinu a školu. Systémově posilovat kapacity odborných zdravotních služeb (kliničtí psychologové, pedopsychiatri) a zavádění mobilních multidisciplinárních týmů na podporu duševního zdraví na úrovni ORP do školského prostředí. Systémově upevnit case management v oblasti školství. Připravit a zajistit vzdělávání ve vedení interaktivních případových setkání jako alternativy k ne zcela funkčním výchovným komisím.

4. Podpora duševní zdraví žáků a dobré vztahy ve školách

Systémově v českých školách podporovat programy na rozvoj socio-emočních dovedností a na podporu duševního zdraví v rámci primární prevence. Zaměřit rámcové vzdělávací programy na kompetence a podporovat dobré klima a vztahy ve školách. Nemít nereálná očekávání a požadavky na výkon.

¹⁰ Stanovisko ČOSIV k NPO: <https://cosiv.cz/cs/2021/04/23/stanovisko-cosiv-k-narodnimu-planu-obnovy/>

5. Rozvoj dovednosti pedagogických pracovníků

Rozvíjet dovednosti stávajících i budoucích pedagogických pracovníků (učitelů, vychovatelů, speciálních pedagogů, psychologů, asistentů pedagoga, pracovníky školských poradenských zařízení, zařízení ústavní výchovy a středisek výchovné péče) v podpoře duševního zdraví a minimalizaci dopadů traumatu na děti a mladé lidi s využitím výzkumně ověřených metod a postupů, které jsou uplatňovány v rámci trauma respektujícího přístupu (tzv. trauma informed approach). Posilovat dostupnost vzdělávacích obsahů zaměřených na podporu duševního zdraví a trauma respektující přístup na pedagogických fakultách a dalších školách, které připravují budoucí pedagogické pracovníky.

Zároveň doporučujeme Vaší pozornosti náš Návrh opatření k mírnění negativních dopadů pandemie v oblasti vzdělávání a duševního zdraví dětí¹¹, který jsme představili v květnu roku 2021 a který obsahuje řadu opatření pro všechny stupně vzdělávání v ČR.

Expertní tým ČOSIV

Mgr. Klára Laurenčíková
Předsedkyně ČOSIV
klara.laurencikova@cosiv.cz
+420 777 563 533

PhDr. Lenka Felcmanová, Ph.D.
Místopředsedkyně ČOSIV
lenka.felcmanova@cosiv.cz
+420 777 612 257

¹¹ Návrh opatření k mírnění negativních dopadů pandemie v oblasti vzdělávání a duševního zdraví dětí:
<https://cosiv.cz/wp-content/uploads/2021/05/COSIV-NAVRH-OPATRENI-PRO-MIRNENI-NEGATIVNICH-DOPADU-PANDEMIE-.pdf>